

HAGIOGRAFSKO-LEGENDARNA KNJIŽEVNOST
 HRVATSKOG SREDNJOVJEKOVLJA I SENJSKI »MARIJINI MIRAKULI«
 IZVORI, ŽANROVSKE, TEMATSKE I TIPOLOŠKE KARAKTERISTIKE

Ivanka PETROVIĆ, Zagreb

Hagiografsko-legendarna i legendarna književnost još su vrlo nedostatno, tek u pojedinim dijelovima istraženo poglavlje hrvatske književnosti srednjega vijeka, s vrlo malim brojem kritičkih izdanja tekstova, kao i njihovih tekstoloških, književnopovijesnih ili lingvističkih obrada. A to poglavlje, pisano i oblikovano na hrvatskom prostoru između i unutar slavenske i zapadnoevropske kulturno-književne tradicije, stoji pred nama kao iznimno djelo srednjovjekovne duhovnosti i kreativnosti u vremenskom rasponu od ćirilometodskog doba do u 17. stoljeće. Tekstovima rijetko okupljena, češće razasuta po gotovo čitavom književnom korpusu našega srednjovjekovlja, urasla često u tkivo ostalih književnih vrsta svoga vremena, hrvatska hagiografsko-legendarna i legendarna književnost izmiče pregledimā i lakom pristupu svome sustavu. Pa ipak, hrvatska legendarna književnost, prisutna u svim oblicima i u svim funkcijama koje tom literarnom žanru evropsko srednjovjekovlje namjenjuje, prolazi kroz stoljeća gradeći svoj vlastiti, prepoznatljiv nacionalni sustav bogatih i osebnih žanrovskih, tematskih i tipoloških karakteristika.

Hrvatski hagiografski i legendarni tekstovi, nastali većim dijelom u glagoljskoj, a manjim, ali vrlo značajnim dijelom u latiničkoj književnosti, nalaze se u glagoljaskim zbornicima i brevijarima, u propovjednim djelima, u zbirkama Marijinih mirakula, a oblikuju i djela jedinstvene legendarne tematsko-sadržajne cjeline. Najstariji hagiografski tekstovi ćirilometodskoga su i staroslavenskog podrijetla nastali kao originalni slavenski tekstovi, ili prijevodna djela s grčkih originala, neki napisani još na moravskom tlu. Među njima najveću pozornost zaslužuje *Žitije Konstantina-Ćirila*, izvorni slavenski hagiografski tekst, ali i povijesni izvor, fragmentarno sačuvan i u hrvatskoj književnosti u nizu glagoljskih brevijara od 14. do 16. stoljeća. Ovim djelom staroslavenska – a s njome, vrlo osebnim, i hrvatska književnost, kako pokazuju nacionalno obilježeni hrvatskoglagoljski odlomci *Žitija* – na samim počecima svoga razvoja stvara originalno slavensko biografsko (i hagiografsko) djelo posvećeno upravo utemeljitelju slavenske kulture i književnosti.

Sastavljači hrvatskih odlomaka *ŽK*, prilagođujući, dakako, žitije okvirima lekcijâ brevijarske *Službe sv. Ćirilu i Metodiju* u koju je uvršteno, dakle, prostoru koji je donekle ograničavao i obim i raznolikost tematsko-sadržajnog odabira, a prilagođujući ga i hrvatskoj sredini, učinili su izvanredan i tematski i literarni izbor iz *ŽK*. Izabrali su za jedan hagiografski tekst manje značajne, ali za slavensku (i hrvatsku) kulturnu povijest najznačajnije dijelove *ŽK*: poslanstvo i molbu moravskog kneza Rastislava bizantskom caru Mihajlu III, odaziv u Carigradu i pripreme Konstantina Filozofa za slavensku misiju (stvaranje prvog slavenskog pisma), dolazak bizantskih misionara u Moravsku i njihovo djelovanje među moravskim Slavenima do prvog sukoba s latinaškim franačko-bavarskim klerom, te smrt i molitvu pred smrt Konstantina-Ćirila u Rimu (*ŽK* XIV, 2 – XV, 4; XVIII, 7-13). Nekoliko brevijara ima i kratak, vrlo slobodan, tek djelomičan sažetak događajâ iz *ŽK* XIV-XVII. Hrvatskoglagojski tekstovi *ŽK* imaju iznimno mjesto u sveukupnoj tradiciji *ŽK*, u odnosu prema ćiriličkoj tradiciji teksta u ruskoj i srpskoj redakciji, tj. glagoljske perikope *ŽK* imaju veliku vrijednost za tekstološku kritiku *ŽK*, za rekonstrukciju arhetipa toga djela u dijelovima koje one sadrže.

Dakako, nova, slavenska prijevodna i izvorna hagiografska književnost vjerno slijedi oblike i stil bizantske hagiografije, što je u najstarijem razdoblju vidljivo i u tekstu *Žitija Konstantina-Ćirila*, manje u *Žitiju Metodijevu*. Kako pokazuje tekstološka slika kasnijih, danas poznatih, prijepisa, hagiografski spisi kao prijevodna djela nedvojbeno ulaze već među prve slavenske tekstove namijenjene misiji, među tekstove koji upotrebom nisu morali biti najuže vezani uz crkveni oficij. Bizantski organizatori i nosioci misioniranja među Slavenima bili su svakako svjesni koliko mogu i pomoću takvih tekstova učiti i učvršćivati u vjeri novokristijanizirane narode, te kako upravo pasije kršćanskih martira i životi svetaca mogu služiti slavenskim vjernicima kao najbolji primjeri čvrste i nepokolebljive odanosti kršćanskoj vjeri. Tu su i na taj način, dakle, najvjerojatnije nikli korijeni slavenske hagiografske književnosti, koja u svom staroslavenskom razdoblju seže i do ćirilometodskog doba.

Iz tog, staroslavenskog, a potom crkvenoslavenskog perioda, u kojima su slavenske matice tekstova prevedene s izvora grčke patrističke i bizantske hagiografske literature, ponijela je hrvatska književnost svoje najstarije pasije i hagiografske legende, danas samo fragmentarno sačuvane u najstarijim poznatim glagoljaškim zborničkim odlomcima od konca 12. do 14. stoljeća, te u mlađim, redovito potpunije sačuvanim prijepisima kasnijih kodeksa. *Budimpeštanski ostrišci*, dva listića hrvatskoglagojskog zborničkog legendarija iz 12. stoljeća na kojima je odlomak *Legende sv. Makarija*, zatim trolist jednog velikog zborničkog pasionala iz 13. stoljeća koji sadrži fragmente *Mučenja 40 mučenika sebastenskih*, *Legende o sv. Jurju mučeniku* i apokrifne Pseudo-Prohorove *Legende o sv. Ivanu apostolu na Patmosu (Periodi s. Joannis Ap.)*, pa fragment apokrifne legende o martiriju sv. Tek-

le iz istog stoljeća i *Pazinski fragmenti* iz početka 14. stoljeća najstariji su danas svjedoci hrvatskih zbirki takve hagiografsko-legendarne i apokrifne proze, glagoljaške produkcije koja nije morala biti namijenjena liturgijskim potrebama. Te hrvatske skupine tekstova, odreda poniklih na vrlo starim predlošcima općeslavenske, staroslavenske, ili crkvenoslavenske prijevodne literature grčko-bizantskih izvora, nalik su zbirkama »čitaćih mineja« slavenskih ćiriličkih književnosti. Najobimniji među ovim glagoljaškim zborničkim ostacima, *Pazinski fragmenti*, uz odlomke hagiografskih i apokrifnih tekstova, sadrže i dijelove homilija, tekstova koji su pratili svetačke legende u »čitaćim minejima«. Odlomak jedne homilije ili govora sadrži i dio pasionala iz 13. stoljeća kojemu je utvrđena srodnost sa ćiriličkim *Suprasalskim zbornikom* iz 11. stoljeća. *Pazinski fragmenti* iz početka 14. stoljeća, čiji tekstovi upućuju na vrlo stare staroslavenske predloške, vjerojatno čak moravskog podrijetla, čuvaju u svom sastavu i odlomke *Legende (pasije) o sv. Eustatiju*, danas najstarijega slavenskog svjedoka te pasije, i *Legende o mučeništvu sv. Jakova Perzijanca*. Obje su pasije vrlo rano prevedene s grčkog originala na slavenski jezik, a u *Legendi o sv. Eustatiju* moglo bi se čak raditi i o ćirilometodskom prijevodu. Uz ta dva iznimna hagiografska teksta vrlo je značajno da nam je hrvatska legendarna proza iz tog svog najstarijeg razdoblja sačuvala i ostale već spomenute tekstove, među njima osobito dijelove *Legende o sv. Tekli (Djela Pavla i Tekle)*, epizode iz apokrifnih *Djela apostola Pavla*, čiji je grčki arhetip nastao još u 2. stoljeću, tekst koji ostaje jedini svjedok hrvatske legende o ikonijskoj djevici-mučenici, kao i prvu, danas poznatu, hrvatsku potvrdu *Mučenja 40 mučenika sebastenskih* iz 13. stoljeća, mlađu grčku pasiju, koja će se ponoviti i u hrvatskoglagojskim brevijarima 14-15. stoljeća. Svi ovi sačuvani fragmenti prijepisi su s mnogo starijih predložaka, a slavenske matice legendi morale su nastati najkasnije do konca 11. stoljeća.

Najstariji fragmenti hagiografskih i apokrifnih tekstova hrvatske književnosti samo su dijelovi i ostaci velikih glagoljaških zborničkih kodeksa koji su svakako sadržavali mnogo veće bogatstvo legendarnih tekstova. I ovako sačuvane, ove male skupine legendarnih i apokrifnih tekstova, kao zasebne tematsko-sadržajne cjeline, mogu se, bez dvojbe, smatrati najstarijim, danas poznatim, hrvatskim legendarijima i pasionalima. Ako te rane hrvatske legendarije i pasionale pokušamo usporediti sa zapadnoevropskim, latinskim i najstarijim legendarijima na pučkim evropskim jezicima, vidjet ćemo da je, što se starine naših tekstova tiče, usporedba posve na mjestu samo s latinskim zbirkama, te od najstarijih zbirki na pučkim evropskim jezicima svakako još s francuskim i anglonormanskim legendarijima. Što se pak tematsko-sadržajnog sastava tiče, rani hrvatski legendariji i pasionali imaju izvjesnu prednost i pred starim francuskim i anglonormanskim legendarijima, u srednjem vijeku doista jednima od najbogatijih nacionalnih riznica zapadnoevropske legendarne književnosti, jer su, osim *Nikodemova evanđelja* i iznimne sudbine *Legende o sv.*

Eustaciju u poetskim i proznim tekstovima, ovi brojni i često obimni legendariji dosta slabo poznavali teme potvrđene već u najstarijoj hrvatskoj legendarnoj i apokrifnoj književnosti, nastale prema dalekim istočnim izvorima. Zastupljenost i izmiješanost, međutim, hagiografsko-legendarnih i apokrifnih tekstova, među kojima su pasije bile najčešći sadržaji, značajna je karakteristika i prvih hrvatskih i starih zapadnoevropskih legendarija i pasionala.

Apokrifno *Nikodemovo evanđelje*, prevedeno s latinskog predloška, koje se također našlo u skupini legendarnih i apokrifnih tekstova *Pazinskih fragmenata*, nastalih odreda prema bizantsko-staroslavenskim izvorima, govori, međutim, već o vrlo ranom približavanju i uključivanju hrvatske književnosti i u tijekom zapadnoevropskog književnog srednjovjekovlja, upravo u legendarnim tekstovima, što će od druge polovice 14. stoljeća postati temeljnim načinom njezina razvoja i življenja. Ipak, otvorenost dodirâ između hrvatskoglagoljske i slavenskih ćirilčkih književnosti, tako značajna do 14. stoljeća, nastavlja se, premda sve rjeđim prihvaćanjem novih tekstova sa slavenskog Istoka, kroz čitavo hrvatsko srednjovjekovlje. Arhaični hrvatski repertorij hagiografsko-legendarnih tekstova 12, 13. i 14. stoljeća, pretežno prihvaćen i kompiliran iz zajedničkog staroslavensko-(crkvenoslavensko-)bizantskog književnog izvora, samo fragmentarno sačuvan i nekada nedvojbeno mnogo bogatiji, prenosi se, dakle, i živi, obnavljan i ponekim novim obradama istočnih tekstova, u glagoljaškim neliturgičkim zbornicima 15. i 16. stoljeća, zajedno s obilnom književnom građom sa zapadnoevropskih vrela, a oblikuje i najstariji sloj liturgijskog legendarija u hrvatskoglagoljskim brevijarima. Među ovim starim tekstovima, koji se čuvaju u prijepisima mlađih glagoljaških zborničkih kodeksa, tematski su najznačajnije *Legenda o sv. Aleksiju »božjem čovjeku«*, *Legenda o sv. Agapiju (Agapitu)* i *Legenda o sv. Makariju*.

Liturgijski legendarij u sanktoralu hrvatskoglagoljskih brevijara velik je, iznimno značajan i u dosadašnjim istraživanjima samo dotaknut korpus hrvatske hagiografsko-legendarne proze. Vremenska i sadržajna slojevitost sastava brevijarskog legendarija-martirologija, nataložena iz raznih izvora i razdoblja orijentalne i evropske kršćanske kulturne povijesti, traži vrlo pažljivu književnopovijesnu, liturgijskopovijesnu i tekstološku analizu kako bi se utvrdila tematsko-sadržajna struktura glagoljaškog brevijarskog sanktorala kao jednoga od najbitnijih dijelova hrvatske književnosti srednjega vijeka. Arhaičniji, manji dio brevijarskog legendarija još je uvijek izvorima ukorijenjen u staroslavensku (crkvenoslavensku) tradiciju hagiografsko-legendarnih i apokrifnih tekstova. Velika većina pasija i hagiografskih legendi, međutim, slijedi tijek crkvene godine prema latinskim predlošcima. Teško bi ih bilo, ipak, sve, u ovom obliku, naći u latinskom brevijaru, jer je, kako nam se čini, geneza glagoljaškog brevijarskog legendarija mnogo složenija. Brojem i dužinom svojih »čtenja«, sadržajnom strukturom, manjom ili većom razvijenošću fa-

bularnog događanja, te pripovjedačkim postupkom tekstovi upućuju na prilično raznorodne latinske izvore. Uz nešto kraće apokrifne apostolske pasije, kao što su *muka sv. Andrije apostola*, *muka sv. Ivana apostola i evanđelista* i *muka sv. Filipa apostola*, književnom povjesniku bit će osobito zanimljive opširne pasije o rano-kršćanskim mučenicima i djevicama-mučenicama, tekstovi visoke kulturnopovijesne i literarne vrijednosti, kao i niz hagiografskih legendi, od legendarnih životopisa egipatskih pustinjaka do tekstova koje je sastavljač glagoljaškog brevijarskog legendarija posvetio svecima nedaleke prošlosti. Koliko sada mogu reći, na počecima istraživanja, izvore i putove postupnog oblikovanja glavnine tekstova uvrštenih u hrvatskoglagojski brevijarski legendarij-martirologij trebat će tražiti u dugom razvoju i slijedu latinskih martirologija, i to svakako u fazi »historijskih martirologija« (*martyrologia historica*). Tekstovne tragove u hrvatskom liturgijskom legendariju ostavili su, bez dvojbe, i vrlo stari latinski legendariji i pasionali, ali, čini se, još više latinski legendariji (i pasionali) 13-15. stoljeća, zbirke koje su, označivši jednu novu fazu u razvoju evropske legendarne literature, odigrale presudnu ulogu u povijesti zapadnoevropske hagiografije u doba njezine pune zrelosti, pa i u oblikovanju samih martirologija, osobito u pripremanju rimskog martirologija. Među njima su od najvećeg značenja djela dominikanskih pisaca, zbirke koje su s više ili manje stvaralačkih mogućnosti sastavili, skupili ili kompilirali Jean de Mailly, Barthélemy de Trente, Vincent de Beauvais, Jacobus de Voragine i Pierre Calo (Pietro di Chioggia). Tekstovima tih autora nedvojbeno dosta duguje i glagoljaški brevijarski legendarij-martirologij, ali i čitava hrvatska hagiografsko-legendarna književnost. Što se tiče tekstova brevijarskog legendarija koji po tipu odgovaraju legendama rimskog martirologija, oni samo pripadaju onom stadiju u razvoju latinskih martirologija koji je već vodio prema rimskom martirologiju, jer govoriti o preuzimanju tekstova u hrvatskoglagojski brevijarski legendarij iz Baroniusova *Rimskog martirologija* (1584-1586) bio bi anahronizam.

Glagoljaški zbornički kodeksi 14, 15, 16, pa i dijela 17. stoljeća, uz druge raznovrsne književne neliturgijske spise, riznice su hagiografsko-legendarnih tekstova i Marijinih mirakula. S tim, za hrvatsku književnu povijest vrlo značajnim tekstovima, nerijetko vrlo obimnim hagiografskim legendama i pasijama, te Marijinim mirakulima, ulazi sada u hrvatsku legendarnu književnost novi sloj izvora, ulaze, naime, nove teme i sadržaji, ili nove tekstovne redakcije već poznatih legendi iz evropskih nacionalnih književnosti. Riječ je, dakako, prije svega o susretu hrvatske i talijanske legendarne književnosti. Značajno mjesto u zborničkom legendariju zauzimaju i tekstovi nastali iz hrvatsko-čeških književnih veza za vrijeme emauskog perioda, dok su hagiografsko-legendarni tekstovi i tragovi kulta moravsko-čeških svetaca, nastali iz dodirâ sa češkom crkvenoslavenskom književnošću 10. i 11. stoljeća, iz veza uspostavljenih između hrvatske i češke književnosti prije 14. stoljeća,

sačuvani u liturgičkim kodeksima. Upravo hagiografsko-legendarni tekstovi čine velik dio čitave glagoljaške književne produkcije nastale iz hrvatsko-čeških književnih dodira obaju razdoblja. U *Petrisovu zborniku* oblikovan je jedan čitav tematski sklop hagiografskih legendi i pasija iz latinske *Legende auree*, prihvaćenih, međutim, preko njezine češke prerade – *Pasionala* iz 14. stoljeća.

Do nas nisu došli glagoljaški zbornici koji bi sadržavali samo hagiografsko-legendarne tekstove, nisu sačuvani kodeksi koji bi poput brevijara, ali izvan liturgijske upotrebe, s manjim ili većim ciklusima legendarnih tekstova pratili tijek crkvene godine. U zapadnim književnostima – uz velik broj legendarija koji su, premda s izmjenama i dodacima, uglavnom donosili hijerarhijski složene tematske skupine tekstova, od legendi o Kristu i Mariji, te legendi o apostolima do legendi o martirima, o »isповјednicima« i o djevicama – postojali su i legendariji koji su svoje tekstove posvećene svecima slagali po redosljedu danâ njihove smrti ili translacije. Dok su takve zbirke namijenjene oficiju, najprije u obliku lekcionarâ, bile poznate već u karolinškoj epohi, barem od 12. stoljeća počeli su se oblikovati takvi legendariji i izvan liturgijske upotrebe. S legendama poredanima po kalendarskom redosljedu, ove su se hagiografske zbirke priređivale za čitanje u samostanima i za svakodnevnu upotrebu propovjednicima. Hrvati nisu sačuvali čitave zbornike hagiografsko-legendarnih tekstova: ni legendarije sa samostalnim tematsko-sadržajnim odabirom, ni legendarije složene po tijeku crkvene godine. Ipak, da su, vrlo vjerojatno, i u nas postojali takvi legendariji govori zapis u *Vatikanskom misalu Illyr. 4* (omišaljski), u kojemu se, uz ostale dragocjenosti što su ih godine 1475. Omišljani poslali u Krk po zapovijedi kneza Ivana, navode i »*knigi liendi*«, dok se u inventaru vrbničke crkve iz godine 1493. u *Vrbničkom II brevijaru* i u inventaru iz godine 1510. u *Vrbničkom III brevijaru* spominju »*liendi knjig 9 pari popa Grgura*« (Vj. Štefanić, *Glagoljski rukopisi otoka Krka*, str. 21; 22, 333, 338). Na postojanje naših legendarija upućuju nas i poneki kontinuirani zapisi hagiografsko-legendarnih tekstova u nekoliko zborničkih kodeksa. Kada govorimo o legendarijima, moramo istaći da zapadnoevropski legendariji, posebice stariji, nisu gotovo nikada sadržavali samo pasije i hagiografske legende, nego su sastavni dio tih zbirki bili gotovo uvijek i apokrifni tekstovi, često vizije, a i neki drugi tekstovi. Manje ili veće skupine takvih tekstova, kontinuirano zapisane ili raspršene, ali, ipak, u dosta velikom broju zastupljene, nalazimo u nekoliko glagoljaških zbornika 14–16. stoljeća: u *Ivančičevu zborniku* s kr. 14. ili poč. 15. stoljeća, u *Vinodolskom zborniku* iz poč. 15. stoljeća, u odlomku jednog zbornika iz 15. stoljeća (JAZU, Fragm. glag. 32/b–c), u *Petrisovu zborniku* iz 1468. godine, u *Oxfordskom zborniku* (Ms. Canon. lit. 414) iz 15. stoljeća, u *Tkonskom zborniku* iz prve četvrti 16. stoljeća, u *Žgombičevu zborniku* iz 16. stoljeća, u *Grškovičevu zborniku* iz 16. stoljeća. Najreprezentativniji po broju prikupljenih tekstova svakako je *Petrisov zbornik*, značajan, kako je već spomenuto, i po jednom či-

tavom malom legendariju od nekih petnaest hagiografskih legendi i pasija nastalom prema češkoj preradi *Legende auree*. Ovi zbornički kontinuirani zapisi i skupine hagiografsko-legendarnih (i apokrifnih) tekstova očito govore da su kompilirani prema predlošcima jedinstvenog sadržaja, tj. s legendarijâ i pasionalâ, koji nisu uvijek ponovo morali biti strani izvori, nego su mogle biti već ranije prevedene, dakle, starije hrvatske zbirke legendarnih tekstova. Posebno mjesto u hrvatskoj legendarnoj književnosti po okupljenosti tekstova u glagoljaškim zbornicima imaju Marijini mirakuli. Premda vrlo često i pojedinačno raspršeni među ostalim zborničkim tekstovima (*Zbornik duhovnog štiva* [JAZU, IV a 48, kr. 15. st.], *Grškovićev zbornik*, *Žgombićev zbornik*, *Fatevićev zbornik*, 1617), ili u skupinicama od nekoliko tekstova (*Vinodolski zbornik*, *Petrisov zbornik*), Marijini su mirakuli oblikovali i jednu čitavu zbirku legendi u *Ivančićevu zborniku*, pa čak i jedan veliki Marijin legendarij (senjski *Marijini mirakuli*).

Pod naslovom *Vitae Patrum*, ili *Vitas Patrum* – kako se ovo djelo također često nazivalo u rukopisima i starijim izdanjima – kolali su kroz srednji vijek u promjenljivom obliku i sastavu hagiografski tekstovi i veće skupine legendarno-hagiografskih spisa u mnoštvu rukopisa ili izdanja iz 15. i 16. stoljeća u latinskim prijevodima i doradama, te obradama i kompilacijama evropskih književnosti. Prvobitno, u najužem sastavu, taj je naslov zapravo skupljao životopise prvih, egipatskih anahoreta i monaha. S vremenom su se tim tekstovima pridružile i hagiografije pustinjačinja koje su živeći po istim pustinjama prolazile kroz svoje teške pokore. U širem sastavu – ako se oslonimo na tekstove koje je u svom izdanju skupio H. Rosweyodus (1615, 1628), te koje su s još više detalja i preciznosti klasificirali Bollandisti (*Bibliotheca Hagiographica Latina*, II, 943) – *Vitae Patrum* su sadržavali i druge spise i skupine poučnih tekstova, zbirke anegdota i sentencija, i nadalje uvijek vezane uz pustinjački život, među kojima su bili *Historia monachorum* prezbitera Rufina Akvilejskog (Rufino Turannio), te *Verba seniorum* u latinskom prijevodu i interpretaciji nekolicine autora: rimskog đakona Pelagija, rimskog podđakona Ivana, đakona Pashazija, a djelo se pripisivalo i prezbiteru Rufinu Akvilejskom. Premda to u prvim istraživanjima nije lako uočiti, djelo *Vitae Patrum* u svom latinskom obliku, a kako se čini i u talijanskim preradama, bogato je oplodilo i hrvatsku hagiografsko-legendarnu prozu. Po pojedinim hagiografskim legendama koje su se sačuvale u glagoljaškim zbornicima i djelomice u brevijarima, a pripadaju najužem, osnovnom sastavu *Vitae Patrum*, pričama o askezi egipatskih pustinjača, kao što su legende o sv. Pavlu »prvom remeti« i sv. Antonu »opatu«, ocu i utemeljitelju pustinjaštva i monaštva, te po nizu književnopovijesno vrlo vrijednih, uglavnom latiničkih legendi posvećenih najpoznatijim pustinjakinjama i pustinjacima, ili pak po pustinjačkim apoftegmatima, može se pretpostaviti da je hrvatska srednjovjekovna književnost i u svom glagoljaškom dijelu posjedovala još brojnije i potpunije, ako ne i potpune prijevode pojedini

nih dijelova, odnosno cjelovitih ciklusa ovoga djela. Prijevodi takvih dijelova ili ciklusa sačuvali su se, međutim, samo u našoj latiničkoj književnosti u kojoj su potkraj 14. stoljeća nastala *Žića svetih otaca*, tj. zbornik apoftegmatu (*Verba, Sententiae, Dicta, Adhortationes* ...), anahoretskih anegdota i sentencija, djelomičan prijevod latinskih zbirki *Verba seniorum*. Nadovezujući na Premudino izdanje hrvatskih *Žića svetih otaca*, Stjepan Ivšić je utvrdio da je naš latinički tekst prijevod jednog, manjeg dijela Pelagijevih i Ivanovih *Verba seniorum*, i svega nekoliko poglavlja uzetih iz Rufina i Pashazija prema tekstovima koji se tim autorima pripisuju u izdanju Migne (*Nekoliko napomena uz starohrvatski tekst »Žića sv. otaca«*, *Starine* 40). U tematsko-sadržajni kompleks *Vitae Patrum* («vitae eremitarum» i «vitae meretricum») treba svakako uvrstiti i skupinu legendi u dubrovačkom latiničkom zborniku iz 17. stoljeća, nastalom, kako se općenito misli, prema starijem, srednjovjekovnom predlošku prevedenom s talijanskog jezika. Taj, izborom građe i umjetničkom obradom, iznimni legendarij dao je nekoliko najvrednijih i najlitterarnijih tekstova hrvatskoj hagiografsko-legendarnoj književnosti. Među njima – iz djela *Vitae Patrum* – zastupljena je jedna čitava skupina starih pustinjačkih tema, hagiografija posvećenih asketskom idealu života, najpoznatijim pustinjakinjama ili grešnicama-pokajnicama, i to: *Legenda o sv. Eufrosini*, *Legenda o Mariji grešnici, nećakinji pustinjaka Abrahama (Abrama)*, *Legenda o sv. Pelagiji* i *Legenda o sv. Mariji Egipćanki*, također i *Legenda o sv. Barlaamu i Jozafatu*. Ovaj izvanredni tematski odabir u rukopisu iz 17. stoljeća, nastao prema znatno starijem predlošku, govori nam svakako o mnogo bogatijem životu tekstova zbirke *Vitae Patrum* u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti od onoga koji nam je danas poznat, govori nam svakako i o postojanju čitavih skupina i tematskih ciklusa toga djela – i to u njegovu najužem, prvobitnom sastavu pustinjačkih životopisa – vjerojatno i u glagoljaškim kodeksima. Pitanje pak stranog predloška dubrovačkom legendariju, kako mogu prosuditi po svojim dosadašnjim istraživanjima, bit će svakako kompleksnije nego što se pretpostavljalo jednostavnim pozivanjem na neki talijanski izvor.

Hrvatska srednjovjekovna književnost poznavala je još jedan paterik – *Dijalogue Grgura Velikoga* – jedno od najraširenijih i najčitanijih djela evropskog srednjovjekovlja, sačuvan u latiničkom rukopisu iz 1513. godine. Papa Grgur Veliki (590–600) napisao je svoj legendarij, čini se, kako je moguće raspoznati po nekim mjestima u njegovu djelu, kao odgovor tekstovima *Vitae Patrum* – legendama o životu i djelima istočnih otaca – koji su u njegovo doba svakako već bili poznati u zapadnom, latinskom svijetu kao nosioci poruka istočne Crkve. Svoju je legendarno-hagiografsku zbirku posvetio i ispunio pričama o životu otaca, svećenika i monaha zapadne Crkve, i to zapravo legendama *Patrum Italicorum*, čime je stvorio jedan osebujni nacionalni legendarij u kojemu su istočne pustinjne zamijenjene ambijentom

talijanskih sela i prirode. Hrvatski *Dijalozi Grgura Velikoga*, prijevod talijanske pre-rade latinskog originala – volgarizzamenta tipa Domenica Cavalce, po vrsnoći su prijevoda i obrade jedno od vrhunskih djela naše srednjovjekovne pripovjedne proze.

Hagiografska legenda kao jedna od najplodnijih i najzanimljivijih književnih vrsta hrvatskog srednjovjekovlja imaće, osim tekstova, skupina i ciklusa o kojima smo ovdje govorili, još dosta potvrda, osobito u latiničkim tekstovima. Legendarni tekstovi naći će se, čini se, u većem broju, što će, ipak, potvrditi tek buduća istraživanja, u latiničkoj prozi prvih desetljeća ili prve polovice 16. stoljeća, u skupinama tekstova koje je Josip Hamm nazvao »hrvatskom prozom Marulićeva vremena«. Među njima je i još jedna do sada nepoznata hrvatska legenda o životu i čudesima sv. Marije Magdalene, koja se tako pridružuje dvjema već poznatim, glagoljaškim obradama tog hagiografskog teksta u *Ivančićevu* i *Žgombičevu zborniku*. Upravo latinički legendarno-hagiografski tekstovi 16. i 17. stoljeća, pa i tekstovi nakon tog razdoblja, nastali često na temelju starijih, vjerojatno i glagoljskih predložaka, ali i ponovo prevedeni, prije svega s talijanskih izvora, produžili su ovoj književnoj vrsti život daleko izvan srednjega vijeka.

Kako u evropskoj, tako i u hrvatskoj književnosti – u brevijarima i zbornicima – hagiografsko-legendarne tekstove ponekad je teško odvajati od apokrifnih tekstova, osobito od jednog dijela apokrifnih legendi. Brojni zapadnoevropski legendariji (i pasionali) od najstarijega su vremena uz pasije i hagiografske legende prikupljali i apokrifne tekstove, a istim miješanjem književnih žanrova odlikuju se i sačuvani odlomci najstarijih hrvatskoglagoljskih zbornika od 12. do 14. stoljeća. I kasniji glagoljaški kodeksi, iako raspršeno, ili tek u malim skupinama, donose zajedno hagiografsko-legendarne, legendarne i apokrifne tekstove. Po tematsko-sadržajnim osobinama, kao i po načinu obrade, hagiografsko-legendarnim tekstovima osobito su bliza apokrifna evanđelja, prije svega »evanđelja djetinjstva«, legende o Mariji i Kristu, apostolske legende i pasije i neke druge apokrifne legende. Tako gledano, hrvatskoj legendarnoj književnosti svakako pripadaju i Marijini mirakuli, Marijina legenda koja se, zahvaljujući velikoj rasprostranjenosti i popularnosti, kao i svojoj osebujnoj srednjovjekovnoj duhovnosti, u zapadnoevropskoj književnosti u odnosu na hagiografsko-legendarne tekstove oblikovala kao zasebna književna vrsta. Zanimljivo je pratiti i kako su Marijini mirakuli na svom vrlo dugom, od drugih hagiografsko-legendarnih i legendarnih tekstova dosta neovisnom razvojnem putu, koji na Zapadu, koliko nam je danas poznato, započinje u 6. stoljeću, stvorili skupine i zbirke tekstova, svoje vlastite legendarije u kojima se rijetko mogu naći neki drugi legendarni tekstovi, osim apokrifne marijinske legende, i to češće u ranim evropskim legendarijima. Takav je marijinski legendarij i u zapadnoevropskoj i u hrvatskoj književnosti, za razliku od ostalih legendarija (i pasionala) u kojima se hagiografske

legende i pasije često miješaju s drugom književnom građom, a gotovo uvijek s apokrifnom literaturom.

Marijini mirakuli ulaze u hrvatsku književnost na počecima njezina široka otvaranja književnom životu zapadnoevropskog srednjovjekovlja i oblikuju svoje skupine, zbirke i legendarije od konca 14. do u 17. stoljeće. Nakon legendi i zbirki tekstova u glagoljaškim neliturgičkim zbornicima 14. i 15. stoljeća – u *Ivančićevu*, *Vinodolskom* i *Petrisovu zborniku* – po izboru tema i zrelosti književne obrade vrhunskih Marijinih mirakula, glagoljaški tiskari u Senju otiskuju knjigu *Mirakuli slavne djeve Marie* (1508), najveću glagoljsku zbirku Marijine legende koja sadrži čak šezdeset i jednu legendu. Senjski Marijini mirakuli ne duguju ništa hrvatskoj tradiciji ovih tekstova – a niti su starije, rukopisne skupine i zbirke, prihvaćajući svoje legende uvijek na novim zapadnoevropskim izvorima, stvorile svoje vlastite tekstovne redakcije evropskih marijinskih tema – već su u cijelosti prevedeni s najpoznatije talijanske zbirke Marijinih mirakula *Miracoli della gloriosa Vergine Maria*, nazvane *Il Libro del Cavaliere*, »vulgate« talijanskih Marijinih mirakula. Kao predložak hrvatskom tekstu poslužila je mletačka redakcija zbirke, i to izdanja koja su objavili Bernardino Benali i Matteo Capcasa (Codeca) 1490/1491. godine i Giovanni Rosso 1496. godine. Ta najuspješnija i najpopularnija talijanska zbirka Marijine legende i jedan od najvećih književnih ostvaraja evropske marijinske literature obogatila je hrvatsku književnost velikim brojem novih, vrhunskih marijinskih tema i tekstova, i time je učinila pravim sudionikom evropske književnosti Marijinih mirakula. Prije nego što je postala i hrvatskom zbirkom, tu je knjigu talijanska književnost tijekom dvaju stoljeća oblikovala na evropskim, latinskim i nacionalnim, izvorima, nataloživši u njoj veliko tematsko i sadržajno bogatstvo Marijine legende, skupljano od njezinih početaka pa do pune srednjovjekovne zrelosti. Tako je stvoren jedan od najautentičnijih evropskih Marijinih legendarija, vrhunsko legendarno djelo latinske i nacionalnih književnosti evropskog srednjovjekovlja. Upravo takva je i vrijednost glagoljske senjske zbirke Marijinih mirakula, po tematsko-sadržajnoj strukturi i poetici svoga žanra najznačajnijeg teksta Marijine legende u hrvatskoj književnosti. Pa, iako je zbog nekih njezinih prijevodnih, jezičnih i stilskih, slabosti literarna vrijednost hrvatskih Marijinih mirakula na strani starijih, zborničkih rukopisnih tekstova, posebice onih u *Ivančićevu* i *Petrisovu zborniku*, senjska knjiga Marijinih mirakula ostaje jedno od najvećih djela hrvatske legendarne književnosti, zapravo najautentičniji, a možda i najznačajniji legendarij hrvatskog srednjovjekovlja.

Osim pasija, hagiografskih legendi i Marijinih mirakula u hrvatskoj legendarnoj književnosti, kao i u drugim evropskim književnostima srednjega vijeka, svoje su mjesto našli i mnogi drugi legendarni tekstovi, jedan znatan kompleks tekstova ne-jedinstvene tematike, dakle, politematska legendarna skupina tekstova koja se tematikom ne može svrstati u hagiografiju. Ti politematski legendarni tekstovi ušli su u

glagoljaške zbornike, ili pak u razna propovjednička djela kao posve jednostavni, dosta kratki narativni tekstovi, najčešće u funkciji »exempla«. »Exemplum« ili »prilika« prolazi tijekom duge kršćanske povijesti svoga trajanja kroz mnoge razvojne faze, te stvara razne tipove i oblike, neprestano proširujući svoje sadržaje prihvaćanjem novih tema i tekstova. Premda hrvatska srednjovjekovna književnost, osim pojedinih skupina tekstova, zapravo nema pravih propovjedničkih zbirki »exempla«, po uzoru na brojne zapadnoevropske zbirke, »exempli«, ipak, i ovako, raspršeni po raznim djelima, čine značajno, i do sada samo djelomice proučeno poglavlje naše srednjovjekovne proze. Motive, teme i sadržaje »exemplum« crpi iz gotovo svih žanrova i djela vjerske, čak i profane literature, pa tako uz spomenuti politematski legendarni ciklus tekstova njegovi izvori u hrvatskoj književnosti postaju i hagiografsko-legendarni tekstovi, te osobito Marijini mirakuli. Po obliku, međutim, »exemplum« je ostao i u evropskoj i u hrvatskoj književnosti najjednostavniji oblik srednjovjekovne fabularne proze.

Hrvatska srednjovjekovna književnost ispričala je, kako vidimo, svoju pasiju, hagiografsku legendu i legendu u čitanjima brevijarskog oficija, u slobodnijem, neli-turgijskom (zborničkom) štitu, u propovjedničkom »exemplu«, u dramatizacijama svetačkih legendi. Crpeći s raznih tematskih i tekstovnih izvora: bizantsko-slavenskog, češkog, latinskog, te s vrelâ zapadnoevropskih nacionalnih književnosti, hrvatska je književnost prihvatila ili djelomice upoznala gotovo sve tematske cikluse i oblike hagiografsko-legendarne i legendarne književnosti srednjega vijeka. Hrvatski legendarni tekstovi ostvarili su se, dakle, u svoj žanrovskoj, tematskoj i tipološkoj raznolikosti orijentalne i evropske legendarne književnosti, a stvaralački su dotakli i druge literarne žanrove evropskog i hrvatskog srednjovjekovlja. Izbor hrvatske književnosti zadržao se na mnogim, i najvećim temama i tematsko-sadržajnim dijelovima istočnog i zapadnog legendarija. Na početku valja spomenuti da hrvatska književnost posjeduje niz apokrifnih legendi: legende o Kristu i Mariji, legende o apostolima, o evanđelistima i svecima apostolske epohe, među kojima, kada govorimo o hagiografsko-legendarnim tekstovima, treba posebno istaći lijepe apostolske pasije u glagoljaškim brevijarima. Pasije martirâ (*acta martyrum* i *passiones* ili *martyria*) koje stoje na počecima kršćanske hagiografije i naša će književnost uvrstiti već među svoje prve hagiografske tekstove, a vraćat će im se kroz čitavo svoje srednjovjekovlje. Heroizam prvih kršćanskih stoljeća izazvan persekucijama ostao je zapisan u nizu hrvatskih tekstova o mučenicima i u osobito značajnim martirološkim tekstovima o djevicama-mučenicama, svakako jednom od najljepših dijelova naše hagiografsko-legendarne proze. U rasponu od nekoliko stoljeća pasije su u hrvatskim tekstovima, kako možemo pratiti, donekle slijedile put od »historijskih pasija« do »epskih pasija« kako ih je vidio Hippolyte Delehaye. Iz naše legendarne proze nisu izostali ni životi biskupâ, najprije biskupa-martirâ, a potom biskupa-asketâ. Tradiciju

martirâ nastavili su prvi asketi, pustinjaci i monasi, koji su trapeći se askezom držali sebe u svemu sljedbenicima prvih heroja i mučenika kršćanske vjere. Uz njihov se isposnički život rodila i tijekom stoljeća razvila vrlo bogata biografska literatura — asketska, pustinjačka i monaška hagiografija — uz martirološke tekstove svakako najbogatiji i najznačajniji tematski kompleks hagiografsko-legendarne književnosti, razgranat i raznolik kroz struje i razdoblja mnogostoljetnog razvoja istočnog i zapadnog monaštva. U toj je hagiografskoj tematici hrvatska legendarna književnost našla veliku inspiraciju, te obradila mnoge značajne teme, pojedinačne hagiografske tekstove ili motivsko-tematske skupine i cikluse legendarnih tekstova, od legendarnih životopisa egipatskih asketa i anahoreta Thebaide do monaške tematike zapadnog, latinskog svijeta. Među hrvatskim pasijama i hagiografskim legendama koje su obradile velike teme orijentalne i evropske hagiografije istaknut ćemo još neke tekstove. Osim apokrifne legende o martiriju sv. Tekle, vrlo su lijepe pasije još nekih mučenica: pasija sv. Agnije, sv. Cecilije, sv. Agate, sv. Lucije, sv. Margarete i sv. Katarine. Od drugih hagiografsko-legendarnih tekstova spominjemo legendu o sv. Pavlu »prvom pustinjaku« i sv. Antonu »opatu«, legende o sv. Mariji Magdaleni, o sv. Eufrosini; o sv. Mariji Egipćanki, o Mariji grešnici, nećakinja Abrama remete, te legendu o sv. Pelagiji; legende o sv. Aleksiju »božjem čovjeku«, o sv. Ivanu Zlatoustom (o Ivanu pustinjaku), o sv. Barlaamu i Jozafatu i brojne legende o sv. Jeronimu, pa i čitav ciklus hagiografsko-legendarnih tekstova posvećenih tom svecu — *Transit sv. Jeronima* tiskan u Senju (1508). Među legendarnim vizijama hrvatska je književnost obradila i u cijeloj zapadnoevropskoj književnosti poznate tekstove irskog podrijetla *Tundalovo (Dundulovo) viđenje* i *Čistilište sv. Patricija*. Hrvatski Marijini mirakuli sačuvali su čitav niz najznačajnijih i najljepših marijinskih tema i tekstova, među kojima se nalazi i mirakul o sakristanki Beatrix, legenda o »djevojci bez očiju«, legenda o »djevojci bez ruku«, mirakul o Teofilu i mnoge druge poznate Marijine legende.

Hrvatska hagiografska književnost obuhvatila je mnoge kategorije i oblike orijentalne i evropske hagiografije: pasije martirâ, živote svetaca, panegirike, svetačke mirakule, našašća, translacije relikvija. Ti oblici, dakako, nisu posve čisti, nego se miješaju i isprepliću, pa su ponekad i teško određivi. Što se martiroloških tekstova tiče, kako nam se sada čini, među hrvatskim tekstovima po strukturi i izvješću nećemo naći primjerâ *acta martyrum*, najstarijih hagiografskih spisa, što će, ipak, pouzdano reći tek buduća produbljena istraživanja svih martiroloških tekstova. Pasije, međutim, pokazuju prilično bogate i raznolike razvojne oblike, od vrlo jednostavnih, šabloniziranih, i obično kraćih pasija, među kojima poneka ima karakteristike »historijske pasije«, pa do tekstova strukturom i fabulom razvijenijih i obimnijih, u kojima su hagiografi historijske realnosti svojih junaka proširivali različitim slobodnim dodacima, dakle, sve do »epskih«, pa čak i romanesknih pasija. Isto mo-

žemo reći i za živote svetaca, hagiografije i hagiografske legende, koje nerijetko, osobito kada je riječ o pustinjačkim legendama, kompozicijom i kompleksnošću zbivanja prelaze u romane. Takvi duhovni, hagiografski romani, kao i romaneskne pasije, poprimaju često i crte avanturističkog, viteškog, kurtoaznog, sentimentalnog, idiličkog romana srednjega vijeka i svjetovne pripovijetke, u kojima su hagiografski junaci ponekad tek fiktivne osobe u pričama čiste imaginacije.

U hrvatskim hagiografskim tekstovima, kako smo vidjeli, najzanimljivija je tematika ranokršćanskog ili starokršćanskog hagiografskog repertorija. Dakle, premda su za razvoj naše legendarne proze najpresudniji dodiri sa zapadnoevropskim tekstovima u poznom srednjovjekovlju, zapadnoevropska je književnost oplodila hrvatsku hagiografiju prije svega najstarijim slojevima svoje hagiografske tematike, a tek onda legendama o mladim, suvremenim i lokalnim svecima koje je na tematiku prvih razdoblja kršćanske hagiografije nadograđivala u svojim legendarijima. Ipak, među hrvatskim hagiografsko-legendarnim tekstovima dovoljno su brojne i mlade teme, pa hrvatska književnost posjeduje i takva djela kao što je životopis sv. Franje Asiškog, nastao, kako se čini, prema jednoj od dviju biografija »serafinskog brata« koje je u 13. stoljeću napisao Tommaso da Celano, ili kao što su latinički *Cvjetiči sv. Franje*, lirična i lepršava pripovjedna proza, prevedena s talijanskog volgarizzamenta *Fioretti di San Francesco*, jednog od najboljih i najpoznatijih djela nabožne literature talijanskog Trecenta, nepoznatog toskanskog pisca, prerade latinskog originala. Za žanrovsko, tematsko-sadržajno i tekstovno obogaćenje hrvatske legendarne književnosti u poznom srednjovjekovlju zaslužna je cijela zapadnoevropska književnost, od nordijskih, irskih i engleskih legendi do juga Evrope, ali su posrednici u tom evropskom duhovnom i književnom procesu, koji je tako plodonosno zahvatio i hrvatski prostor, za hrvatske verzije zapadnoevropskih legendi bili latinski i talijanski tekstovi. Latinska književnost sa svojim nadnacionalnim obilježjima, kao opće dobro evropske kulture, dala je hrvatskoj književnosti velik broj legendarnih tekstova, među kojima i svoje najstarije teme, a i tekstove svojih vrlo starih legendarija i pasionala, sudeći po sačuvanim pasijama i hagiografskim legendama i starijih od 13. stoljeća, kao što je dala i *Legendu aureu* i tekstove nekih drugih legendarija zrelog srednjovjekovlja. Što se tiče *Legende auree* i njezina odjeka u hrvatskoj književnosti srednjega vijeka izvan onih tekstova prihvaćenih preko češkog *Pasionala*, istraživanja koja sam tek započela pokazat će da li se izvori hrvatskim obradama legendi trebaju tražiti samo u latinskom originalu djela od posljednjih godina 13. stoljeća, ili možda i u talijanskim prijevodima i preradama ove zbirke, u volgarizzamentima 14. stoljeća, koji su imali ogromno značenje za daljnju sudbinu djela Jacopa da Varagine. Hrvatskoj legendarnoj književnosti, po svoj prilici, nisu ostale nepoznate ni neke druge velike latinske legendarne zbirke, kao primjerice zbirka *Gesta Romanorum*, pa tema *Legende o sv. Eustatiju* vjerojatno nije jedina zajednička tema toga

glasovitog djela i hrvatske književnosti. Presudnu posredničku ulogu u oplodivanju hrvatske legendarne književnosti zapadnoevropskim tekstovima među evropskim nacionalnim literaturama imala je talijanska književnost. Intenzivni kulturno-književni dodiri s talijanskim stranama vodili su uglavnom preko mletačkog područja, koje je snažno zračilo prema sjevernom Jadranu i hrvatskoj zemlji, i preko talijansko-venetskih predložaka. Za našu je književnu kulturu značajna i činjenica da su se na tom, venetskom području u jednom razdoblju zapadnoevropskog srednjovjekovlja (13-14. st.) vrlo plodonosno susretali i doticali francuski književni izvori, francuski jezik i francuska srednjovjekovna kultura i talijanska književnost, pa je iz tih dodira nastala literatura *franco-italiana* ili *franco-veneta*, literatura venetskog prostora i dijela sjeverne Italije, jedna vrlo osebujna književna pojava zapadnoevropskoga srednjeg vijeka. Premda s obzirom na neke sačuvane tekstove, na neke arhivske podatke, pa i na putove križara i žonglera prema i preko naših krajeva, s pravom pomišljamo i na izravne dodire francuskih književnih izvora i hrvatske sredine, ipak, vjerujemo da je većinu zapadnoevropskih tekstova francuske tematike hrvatskoj književnosti dala upravo ova francuska literatura s talijanske obale. Ta je književnost, doduše, svoje najbogatije i najznačajnije plodove ostavila u svjetovnoj književnosti srednjega vijeka, što je, držimo, imalo odjeka i u hrvatskim srednjovjekovnim svjetovnim tekstovima, ali njoj nisu ostale nepoznate ni teme nabožne književnosti, prije svega hagiografsko-legendarni tekstovi, a to se svakako moralo odraziti i u legendarnoj prozi hrvatskog srednjovjekovlja. Talijanski hagiografsko-legendarni i legendarni motivi i teme ulazili su u hrvatsku književnost možda već iz sjevernoitalskih tekstova 13. stoljeća Bonvesina della Rive, ali su nedvojbeno glavni poticaj hrvatskom prihvaćanju talijanskih tekstova dale franjevačka književnost 14. stoljeća i dominikanska literatura Jacopa Passavantija i talijanskih volgarizzamenata visoke literarne vrijednosti Domenica Cavalce, te druga djela talijanske književnosti zrelog i poznog srednjega vijeka.

Hrvatska hagiografsko-legendarna i legendarna književnost u velikom je rasponu stoljećâ omeđila i ispunila hrvatsko književno srednjovjekovlje. Javila se već među prvim spomenicima naše književne kulture i od svih srednjovjekovnih književnih vrsta najznatnije produžila suton i prenijela duh hrvatskog srednjovjekovlja preko njegovih književnih i stilskih granica. Velike i bogate srednjovjekovne književnosti Istoka i Zapada imale su prilično određene i jasne razvojne oblike hagiografsko-legendarnih i legendarnih tekstova svrstane u svoje menologije, legendarije, pasionale, martirologije, zbirke mirakula i »exempala«. Hrvatska je književnost na svom dijelu evropskog prostora mnoge od tih oblika upoznala i slijedila, neke velike legendarne tematske cikluse ispisala, doduše, tek u fragmentima, ali ih je gotovo sve stvaralački dotakla ostavljajući djela istinskog nadahnuća i pravih estetičkih vrijednosti. Ukorištenjena najprije u slavensko književno zajedništvo, a potom

oplođivana i vođena temama i tekstovima zapadnoevropske književne tradicije prema sve bogatijim, raznolikijim i osebujnijim legendarnim književnim oblicima, hrvatska je hagiografsko-legendarna književnost plodonosno prihvatila, ispreplela i svojim doprinosom obogatila, kao ni jedna druga slavenska književnost, istočnu i zapadnu književno-kulturnu tradiciju legendarne literature. Pri tome je ostvarila žanrovsku i tematsku dostatnost i tipološku raznolikost. I priložila svoj dio književnoj kulturi evropskog srednjovjekovlja.

* * * * *

BIBLIOGRAFIJA. – René AIGRAIN, *L'hagiographie. Ses sources, ses méthodes, son histoire*, Poitiers 1953. – *Bibliotheca Hagiographica Latina antiquae et mediae aetatis*, Bruxelles, I (1898–1899), II (1900–1901). – *Bibliotheca Hagiographica Graeca*, Troisième édition mise à jour et considérablement augmentée par François HALKIN, I–III, Bruxelles 1957 (= Subsidia Hagiographica, 8a). – *Auctarium Bibliothecae Hagiographicae Graecae* par François HALKIN, Bruxelles 1969 (= Subsidia Hagiographica, 47). – Hippolyte DELEHAYE, *Les passions des martyrs et les genres littéraires*, Deuxième édition, revue et corrigée, Bruxelles 1966 (= Subsidia Hagiographica, 13B). – Ivan DUJČEV, *Les rapports hagiographiques entre Byzance et les Slaves*, Medioevo bizantino-slavo, vol. III, Roma 1971, 267–279. – Dunja FALIŠEVAC, *Hrvatska srednjovjekovna proza*. Književnopovijesne i poetičke osobine. Zagreb 1980. – Franjo FANCEV, *Latinički spomenici hrvatske crkvene književnosti 14. i 15. v. i njihov odnos prema crkvenoslavenskoj književnosti hrvatske glagolske crkve*, Djela JAZU 31, Zagreb 1934, str. I–CXXVI. – Biserka GRABAR, *Apokrifi u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti*, Croatica 1, Zagreb 1970, 15–28; *Apokrifna djela apostolska u hrvatskoglagoljskoj literaturi. 3. Djela Pavla i Tekle*, Radovi Staroslavenskog instituta 7, Zagreb 1972, 5–30; *Mučenje sv. Jakova Perzijanca u hrvatskoglagoljskim odlomcima XIV st.*, Slovo 23, Zagreb 1973, 141–160; *Izvori nekih hrvatskoglagoljskih legenda*, Zbornik za slavistiku 13, Novi Sad 1977, 95–103; *Les fragments glagolitiques de Pazin*, Cyrillomethodianum V, Thessaloniki 1981, 130–134. – Josip HAMM, *Dijalozi Grgura Velikoga u prijevodu iz godine 1513*. Hrvatska proza Marulićeva vremena, I. Stari pisci hrvatski, knj. 38, JAZU, Zagreb 1978. – Eduard HERCIGONJA, *Nad iskonom hrvatske knjige*. Rasprave o hrvatskoglagoljskom srednjovjekovlju. Zagreb 1983; *Srednjovjekovna književnost, Povijest hrvatske književnosti, knj. 2*, Zagreb 1975. – Stjepan IVŠIĆ, *Dosad nepoznati hrvatski glagolski prijevodi iz staročeškoga jezika*, Slavia 1, Prag 1922, 38–56, 285–301, Slavia 6, Prag 1927, 40–63; *Ostaci staroslavenskih prijevoda u hrvatskoj glagoljskoj književnosti. Hrvatski glagolski fragmenat »Mučenja 40 mučenika« iz 13. vijeka*. Zbornik kralja Tomislava, Zagreb 1925, 451–508; *Sredovječna hrvatska glagolska književnost*, Sveslavenski zbornik, Zagreb 1930, 132–142; *(O najstarijim hrvatskim legendama)*. Sažetak predavanja održanog 4. srpnja 1936. god. u JAZU, Obzor, 6. srpnja 1936; *Nekoliko napomena uz starohrvatski tekst »Žića sv. otaca«*, Starine JAZU 40, Zagreb 1939, 225–251. – Josip KARÁSEK, *Dubrovačke legende*, Prag 1913. – Péter KIRÁLY, *Das Budapester glagolitische Fragment*, Studia slavica Academiae Scientiarum Hungaricae I, fasc. 4, Budapest 1955, 311–330. – Anica NAZOR, *Senjski »Transit sv. Jerolima« god. 1508*, Zagreb 1965 (disertacija u rukopisu). – Ivanka PETROVIĆ, *Bogorodičina čudesa u Ivančičevu zborniku, hrvatskoglagoljskom spomeniku 14/15. st.*, Radovi Staroslavenskog instituta 7, Zagreb 1972, 123–210; *Marijini mirakuli u hr-*

vatskim glagoljskim zbirkama i njihovi evropski izvori, Radovi Staroslavenskog instituta 8, Zagreb 1977; »Sto čudesa« Matije Divkovića u kontekstu zapadnoevropske i hrvatskoglagoljske književnosti, Zbornik radova o Matiji Divkoviću, Sarajevo 1982, 175–206; Sadržajne i literarne osobine odlomaka »Žitija Konstantina-Ćirila« u hrvatskoglagoljskim i ruskim tekstovima, Croatica 19, Zagreb 1983, 113–129; Le fonti neolatine della letteratura croata nel Medioevo, u ediciji Essor et fortune de la Chanson de geste dans l'Europe et l'Orient latin, Actes du IXe Congrès International de la Société Rencesvals pour l'Étude des Épopées Romanes, Padoue-Venise, 29 août - 4 septembre 1982, Modena 1984, t. II, 997–1001; Hrvatska legendarna proza kasnog srednjovjekovlja, Zbornik Zagrebačke slavističke škole (u tisku). – Albert PONCELET, Le légendier de Pierre Calo, Analecta Bollandiana, t. XXIX, Bruxelles 1910, 5–116. – Vinko PREMUDA, Starohrvatski latinički rukopis »Žića sv. otaca«, Starine JAZU 40, Zagreb 1939, 103–224. – Henri QUENTIN, Les Martyrologues historiques du moyen âge. Étude sur la formation du Martyrologe romain. Paris 1908. – Natalino RADOVIČ, Le pericopi glagolitiche della Vita Constantini e la tradizione manoscritta cirillica, Napoli 1968. – Rudolf STROHAL, Mirakuli ili čudesa, Zagreb 1917; Stare hrvatske apokrifne priče i legende, Bjelovar 1917. – Tomislav J. ŠAGI-BUNIĆ, Povijest kršćanske literature, I, Patrologija od početka do sv. Ireneja, Zagreb 1976. – Vjekoslav ŠTEFANIĆ, Glagoljski rukopisi otoka Krka, Djela JAZU 51, Zagreb 1960; Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije, I (Zagreb 1969), II (Zagreb 1970); Vjekoslav ŠTEFANIĆ i suradnici Biserka GRABAR, Anica NAZOR i Marija PANTELIĆ, Hrvatska književnost srednjega vijeka, Pet stoljeća hrvatske književnosti, 1, Zagreb 1969. – Vladimír VAVRINEK, Staroslověnské životy Konstantina a Metoděje, Praha 1963.

Sažetak

Hagiografsko-legendarna i legendarna književnost, iznimno djelo srednjovjekovne duhovnosti i kreativnosti, u velikom je rasponu stoljećâ omedila i ispunila hrvatsko književno srednjovjekovlje: od ćirilometodskog doba u koje sežu slavenski protografi nekih kasnijih hrvatskih hagiografskih tekstova pa sve do 17. stoljeće. Hrvatski hagiografski i legendarni tekstovi, nastali većim dijelom u glagoljskoj, a manjim, ali vrlo značajnim dijelom u latiničkoj književnosti, nalaze se u glagoljaškim zbornicima i brevijarima, u propovjednim djelima, u zbirkama Marijinih mirakula, a oblikuju i djela jedinstvene legendarne tematsko-sadržajne cjeline. Najstariji slavenski hagiografski tekstovi rođeni su nedvojbeno već među prvim slavenskim tekstovima namijenjenima ćirilometodskoj misiji, najprije kao prijevodna djela s grčko-bizantskih izvora, a uskoro i kao originalni slavenski tekstovi, neki nastali još na moravskom tlu. Među njima najveću pozornost zaslužuje *Žitije Konstantina-Ćirila*, izvorni slavenski hagiografski tekst, ali i povijesni izvor, koji se fragmentarno sačuvao i u hrvatskoj književnosti u nizu glagoljskih brevijara od 14. do 16. stoljeća. Iz staroslavenskog, a potom crkvenoslavenskog razdoblja slavenskih književnosti, dakle, ponijela je hrvatska književnost svoje najstarije pasije i hagiografske legende, danas odreda samo fragmentarno sačuvane u najstarijim poznatim hrvatskoglagoljskim zborničkim odlomcima od konca 12. do 14. stoljeća, te u mladim, redovito potpunije saču-

vanim prijepisima 15. i 16. stoljeća. Sačuvani fragmenti prijepisi su s mnogo starijih predložaka, a slavenske matice legendi prevedene su najkasnije do konca 11. stoljeća s izvorâ grčke patrističke i bizantske hagiografske literature. Među ovim najstarijim potvrđama hrvatske hagiografsko-legendarne književnosti nalaze se i *Legenda (pasija) o sv. Eustatiju*, *Legenda o mučeništvu sv. Jakova Perzijanca*, *Mučenje 40 mučenika sebastenskih*, te apokrifna legenda o martiriju sv. Tekle. Iako fragmentarne, ove male skupine hagiografskih i apokrifnih tekstova, nalik zbirka »čitaćih mineja« slavenskih ćiriličkih književnosti, kao zasebne tematsko-sadržajne cjeline mogu se, bez dvojbe, smatrati najstarijim, danas poznatim, hrvatskim legendarijima i pasionalima, koji se po starini i tematici mogu usporediti i sa zapadnoevropskim, latinskim i najstarijim francuskim i anglonormanskim legendarijima.

Iako arhaični hrvatski repertorij hagiografsko-legendarnih tekstova, prihvaćan i kompiliran iz zajedničkog staroslavensko-(crkvenoslavensko-)bizantskog književnog izvora, nastavlja živjeti kroz čitavo hrvatsko srednjovjekovlje, hrvatska se hagiografsko-legendarna književnost vrlo rano počinje približavati i uključivati i u tokove zapadnoevropskog književnog srednjovjekovlja, kao što primjerice pokazuje apokrifno *Nikodemovo evanđelje* (sačuvano u *Pazinskim fragmentima* iz početka 14. stoljeća), prevedeno s latinskog predloška, što će od druge polovice 14. stoljeća postati temeljnim načinom njezina razvoja i življenja.

Autorica nadalje analizira vremensku i sadržajnu slojevitost sastava liturgijskog legendarija-martirologija u sanktoralu hrvatskoglagoljskih brevijara, iznimno značajan korpus hrvatske hagiografsko-legendarne proze, u kojemu je manji, arhaičniji dio tekstova izvorima još uvijek ukorijenjen u staroslavensku (crkvenoslavensku) tradiciju, te rođen iz dodirâ sa češkom crkvenoslavenskom književnošću 10. i 11. stoljeća, dok je najveći dio legendi nastao prema zapadnoevropskim, latinskim izvorima.

Glagoljaški zbornički kodeksi 14, 15, 16, pa i 17. stoljeća, uz druge raznovrsne književne neliturgijske spise, riznice su hagiografsko-legendarnih tekstova i Marijinih mirakula, s kojima sada u hrvatsku legendarnu književnost ulazi novi sloj izvorâ, ulaze, naime, nove teme i sadržaji, ili nove tekstovne redakcije već poznatih legendi iz evropskih nacionalnih književnosti, prije svega iz talijanske legendarne književnosti, a značajno mjesto u zborničkom legendariju zauzimaju i tekstovi nastali iz hrvatsko-čeških književnih veza za vrijeme emauskog perioda. Hrvati nisu sačuvali čitave zbornike hagiografsko-legendarnih tekstova: ni legendarije sa samostalnim tematsko-sadržajnim odabirom, ni legendarije složene po tijeku crkvene godine, ali je vrlo vjerojatno da su i u nas postojali takvi legendariji kako govore poneki kontinuirani zapisi i skupine hagiografsko-legendarnih (i apokrifnih) tekstova u pojedinim zbornicima, očito kompilirani prema predlošcima jedinstvenog sadržaja, tj. sa stranih, ili starijih hrvatskih legendarija i pasionala.

U studiji se posebno prati sudbina djela *Vitae Patrum* u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti, djela koje je u svom latinskom obliku, a, kako se čini, i u talijanskim preradama, bogato oplodilo hrvatsku hagiografsko-legendarnu prozu. U

svom najužem, ali i u širem sastavu, to se djelo u pojedinim tekstovima, u čitavim skupinama tekstova, ili u tematskim ciklusima (primjerice *Verba seniorum*), sačuvalo u glagoljaškim i osobito latiničkim tekstovima. Hrvatska latinička književnost posjeduje i *Dijalogue Grgura Velikoga* iz 1513. godine, kao i niz drugih latiničkih hagiografsko-legendarnih tekstova 16. i 17. stoljeća, pa i tekstova nakon tog razdoblja, koji su, nastavši često na temelju starijih, vjerojatno i glagoljskih predložaka, ali i ponovo prevedeni, prije svega s talijanskih izvora, produžili ovoj književnoj vrsti život daleko izvan srednjega vijeka.

Autorica je također raščlanila žanrovsku raznolikost hrvatske hagiografsko-legendarne i legendarne književnosti srednjega vijeka, te njezine dodire s drugim hrvatskim književnim žanrovima istog razdoblja. Hrvatska hagiografska književnost obuhvatila je mnoge kategorije i oblike orijentalne i evropske hagiografije: pasije martirā, živote svetaca, panegirike, svetačke mirakule, našašća, translacije relikvija. Autorica prati njihove razvojne oblike na hrvatskom tlu, te nabraja i ističe najznačajnije teme i tekstove, tematske skupine ili cikluse legendarnih tekstova istočnog i zapadnog legendarija koje je hrvatska hagiografsko-legendarna književnost ostvarila u srednjemu vijeku. Posebno se osvrnula na hrvatskoglagoljske tekstove Marijinih mirakula, među kojima prije svega na zbirku Marijinih mirakula tiskanu u Senju (1508), koja po obimu, po tematsko-sadržajnoj strukturi i poetici svoga žanra predstavlja najznačajniji tekst Marijinih legendi u hrvatskoj književnosti, jedan od najautentičnijih evropskih Marijinih legendarija uopće, i vjerojatno najznačajniji legendarij hrvatskog srednjovjekovlja.

Na kraju studije govori se o još nekim zapadnoevropskim izvorima i tekstovima u hrvatskoj hagiografsko-legendarnoj književnosti srednjega vijeka, prije svega o latinskim (*Legenda aurea* i drugi tekstovi), francuskim i talijanskim izvorima (literatura *franco-italiana* ili *franco-veneta*, talijanska franjevačka književnost 14. stoljeća, dominikanska književnost Domenica Cavalce i dr.).

Hrvatska se hagiografsko-legendarna i legendarna književnost javila već među prvim spomenicima naše književne kulture i od svih srednjovjekovnih književnih vrsta najznatnije produžila suton i prenijela duh hrvatskog srednjovjekovlja preko njegovih književnih i stilskih granica, ostvarivši djela istinskog nadahnuća i pravih estetičkih vrijednosti. Ukorištena najprije u slavensko književno zajedništvo, a potom oplodivana sve bogatijim, raznolikijim i osebujnijim temama i tekstovima zapadnoevropskih književnosti, ona je prihvatila, ispreplela i svojim doprinosom obogatila, kao ni jedna druga slavenska književnost, istočnu i zapadnu književno-kulturnu tradiciju legendarne literature. Pri tome je hrvatska legendarna književnost, prisutna u svim oblicima i u svim funkcijama koje tom literarnom žanru evropsko srednjovjekovlje namjenjuje, prošla kroz stoljeća gradeći svoj vlastiti, prepoznatljiv nacionalni sustav bogatih i osebujnih žanrovskih, tematskih i tipoloških karakteristika i našla značajno mjesto u književnoj kulturi evropskog srednjovjekovlja.

Résumé

LA LITTÉRATURE HAGIOGRAPHIQUE ET LÉGENDAIRE
 DU MOYEN ÂGE CROATE ET LES »MIRACLES DE NOTRE-DAME« DE SENJ
 Origines, caractéristiques du genre, thématiques et typologiques

La littérature hagiographique et légendaire, oeuvre extraordinaire de la spiritualité et de la créativité médiévales, a borné et rempli, dans un grand dyapason des siècles, le moyen âge littéraire croate: depuis l'âge cyrillo-méthodien, dont datent les archétypes slaves de certains textes hagiographiques croates postérieurs, jusqu'au XVIIème siècle. Les textes hagiographiques et légendaires croates ont été créés en majeure partie dans la littérature écrite en alphabet glagolitique, et pour une moindre, mais très importante partie dans la littérature écrite en alphabet latin. Ils se trouvent dans les codex et les bréviaires glagolitiques, dans les oeuvres des prêches, les recueils des miracles de Notre-Dame, et forment également des oeuvres représentant autant d'ensembles légendaires thématiques uniques. Les textes hagiographiques slaves ont été sans doute nés parmi les premiers textes slaves destinés à la mission cyrillo-méthodienne, d'abord comme traductions provenant des sources gréco-byzantines et ensuite comme textes slaves originaux, dont quelques-uns ont été créés encore sur le sol morave. Parmi eux, celui qui mérite la plus grande attention est la *Vie de Constantin-Cyrille*, texte hagiographique original slave, mais également source historique, conservé en fragments aussi dans toute une séquence des bréviaires croates glagolitiques apparus entre le XIVème et le XVIème siècle.

Donc, la littérature croate a apporté de l'époque vieille-slave, et ensuite de l'époque slavonne des littératures slaves, ses plus vieilles passions et légendes hagiographiques, aujourd'hui conservées seulement en fragments dans les codex croates glagolitiques les plus anciens connus, de la fin du XIIème jusqu'au XIVème siècle, et dans les transcriptions, en général conservées plus intégralement, du XVème et du XVIème siècle. Les fragments conservés sont les transcriptions des modèles beaucoup plus vieux, et les archétypes slaves des légendes ont été traduits, au plus tard jusqu'à la fin de l'XIème siècle, à partir des sources de la littérature grecque patristique et de la littérature byzantine hagiographique. Parmi ces plus anciennes confirmations de la littérature croate hagiographique et légendaire se trouvent la *Passion de St. Eustache*, la *Passion de St. Jacques le Perse*, dénommé aussi l'Intercis, les *Quarante Martyrs de Sébastée*, et la légende apocryphe de Ste. Thècle d'Iconium. Bien que fragmentaires, ces petits groupes de textes hagiographiques et apocryphes, semblables au recueils des *Četi-Minei* des littératures slaves cyrilliques, en tant qu'ensembles thématiques particuliers, peuvent être considérés sans aucun doute comme les plus anciens légendiers et passionnaires croates connus à ce jour, et peuvent être comparés, par leur âge et leurs thèmes, aux légendiers latins et les plus anciens légendiers français et anglo-normands de l'Europe occidentale.

Bien que le répertoire archaïque croate des textes hagiographiques et légendaires, reçu et compilé de la source commune, de la littérature vieille-slave (slavonne-

ne) et byzantine, continue de vivre à travers tout le moyen âge croate, la littérature hagiographique et légendaire croate commence très tôt à se rapprocher et s'intégrer dans les cours du moyen âge littéraire de l'Europe occidentale, comme résulte de l'*Évangile de Nicodème* (conservé dans les *Fragments de Pazin* du début du XIVème siècle), oeuvre traduite à partir du modèle latin. C'est ce qui deviendra, dès la deuxième moitié du XIVème siècle, le mode fondamental de son développement et de sa vie.

L'auteur analyse ensuite la stratification temporelle et de contenu de la composition du légendier-martyrologe liturgique dans le sanctoral des bréviaires croates glagolitiques. Une moindre partie, plus archaïque, des textes de ce corpus, extraordinairement important, de la prose croate hagiographique et légendaire, est toujours enraciné, par ses sources, dans la tradition vieille-slave (slavonne), tandis que la plupart des légendes ont été créées d'après les sources latines de l'Europe occidentale.

Les codex glagolitiques des XIVème, XVème, XVIème siècles et même du XVIIème siècle, ainsi que d'autres divers écrits littéraires non-liturgiques, sont les trésors des textes hagiographiques et légendaires et des miracles de Notre-Dame, avec lesquels une nouvelle couche de sources entre dans la littérature légendaire croate: de nouveaux thèmes et contenus, ou de nouvelles rédactions des textes des légendes déjà connues, provenant des littératures européennes nationales, en premier lieu de la littérature légendaire italienne. Une place importante dans le légendier des codex est également occupée par les textes créés comme résultat des relations littéraires croato-tchèques, pendant la période d'Emaus. Les Croates n'ont pas conservé de codex entiers des textes hagiographiques et légendaires: ni de légendiers contenant un choix autonome de thèmes et de contenus, ni ceux classés d'après le cours de l'année ecclésiastique. Mais, il est très probable que de tels légendiers ont existé chez nous aussi, à en juger par certains écrits continus et par des groupes de textes hagiographiques et légendaires (apochryphes également) dans certains codex, compilés évidemment d'après les modèles de contenu unique, c'est-à-dire d'après des légendiers et des passionnaires soit étrangers, soit croates, datant d'une période plus ancienne.

Cette étude considère particulièrement le sort de l'oeuvre *Vitae Patrum* dans la littérature croate médiévale. Cette oeuvre, dans sa forme latine et, paraît-il, dans les adaptations italiennes aussi, a été richement féconde en ce qui concerne la prose littéraire croate, hagiographique et légendaire. Dans sa composition la plus étroite, mais la plus large aussi, cette oeuvre s'est conservée dans les textes isolés, dans les groupes entiers de textes, ou dans les cycles thématiques (*Verba seniorum*, par exemple), dans les textes glagolitiques et surtout dans les textes rédigés en alphabet latin. La littérature croate en alphabet latin dispose également des *Dialogues de saint Grégoire le Grand*, de 1513, ainsi que d'une séquence d'autres textes hagiographiques et légendaires en alphabet latin, remontant au XVIème et au XVIIème siècles qui, créés sur la base des modèles plus anciens, probablement gla-

golitiques, mais également traduits, en premier lieu à partir des sources italiennes, ont prolongé la vie à ce genre littéraire bien au-delà du moyen âge.

L'auteur analyse également la diversité du genre de la littérature croate hagiographique et légendaire du moyen âge, ainsi que ses contacts avec les autres genres littéraires croates de la même période. La littérature hagiographique croate a emprunté beaucoup de catégories et de formes à l'hagiographie orientale et européenne: passions des martyrs, vies de saints, panégyriques, miracles de saints, inventions, translations de reliques. L'auteur suit les formes de leur développement sur le sol croate, énumère et souligne les thèmes et les textes les plus importants, les groupes thématiques ou cycles des textes légendaires du légendier oriental et occidental, que la littérature croate hagiographique et légendaire a réalisés dans le moyen âge. Sont étudiés également les textes croates glagolitiques des miracles de Notre-Dame, notamment le recueil des miracles de Notre-Dame imprimé à Senj (1508) qui, grâce à sa structure thématique et du contenu, et à la poétique de son genre, représente le texte le plus important des légendes de Notre-Dame dans la littérature croate, un des plus authentiques recueils européens des miracles de Notre-Dame en général et, probablement, le plus important légendier du moyen âge croate.

La fin de cette étude traite de certaines sources provenant de l'Europe occidentale et des textes de la littérature croate hagiographique et légendaire du moyen âge, avant tout des sources latines (*Legenda aurea* et autres textes), des sources françaises et italiennes (littérature *franco-italienne* ou *franco-vénitienne*, littérature franciscaine italienne du XIVème siècle, littérature dominicaine de Domenico Cavalca, et autres).

La littérature croate hagiographico-légendaire et légendaire fait partie des premiers monuments de notre culture littéraire. C'est elle qui a le plu prolongé le crépuscule et transmis l'esprit du moyen âge croate au-delà de ses frontières littéraires et stylistiques, en réalisant les oeuvres d'une véritable inspiration, dotées de valeurs esthétiques authentiques. Enracinée d'abord dans la communauté littéraire slave, et alimentée ensuite par des sujets et textes toujours plus riches, diversifiés et spécifiques des littératures de l'Europe occidentale, elle a accepté, entrelacé et enrichi par sa contribution, comme aucune autre littérature slave, la tradition littéraire et culturelle, orientale et occidentale, de la littérature légendaire. De plus, la littérature légendaire croate, présente dans toutes les formes et dans toutes les fonctions que le moyen âge européen réserve à ce genre, a traversé les siècles en édifiant son propre système national et reconnaissable des caractéristiques du genre, thématiques et typologiques, et a occupé une place importante dans la culture littéraire du moyen âge européen.

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 20. travnja 1985.

Autor: Ivanka Petrović

Staroslavenski zavod

»Svetozar Ritig«, Zagreb